

III. deklinácia

22. Do III. deklinácie patria substantíva, ktoré sú v nom. sg. zakončené na rozličné spoluhlásky alebo samohlásky. Aj ich kmeň je zakončený alebo na spoluhlásku (*victor*) alebo na samohlásku **-i** (*cīvi-s*). Preto ich delíme na spoluhláskové kmene a na samohláskové **-i** kmene.

Substantíva III. deklinácie sú maskulína, feminína a neutrá. Ich rod, pokiaľ nie je prirodzený, určí sa niekedy podľa ich zakončenia v nom. a v gen. sg.: inokedy treba si ich rod zapamätať.

23. Všetky substantíva III. deklinácie majú tieto pádové koncovky:

	sg.	pl.
nom.	bez koncovky (prípadne -s)	-ēs (neutrá -a)
gen.	-is	-um
dat.	-ī	-ibus
ak.	-em (-im pri niektorých <i>i</i> -kmeňoch) pri neutrách = nom.	-ēs (-is pri niektorých <i>i</i> -kmeňoch) pri neutrách -a = nom.
vok.	= nom.	= nom.
abl.	-e (-ī pri niektorých <i>i</i> -kmeňoch)	-ibus

Spoluhláskové kmene majú v abl. sg. **-e**, v gen. pl. **-um**, v nom., ak. a vok. pl. n. **-a**.

Samohláskové *i*-kmene majú v abl. sg. **-ī**, v gen. pl. **-ium**, v nom., ak. a vok. pl. n. **-ia**. V ostatných pádoch majú tie isté koncovky ako spoluhláskové kmene. Iba niektoré *i*-kmene majú v ak. sg. **-im** a v ak. pl. niekedy **-īs**.

Väčšina pôvodných *i*-kmeňov má však zmiešané skloňovanie, t. j. v abl. sg. majú **-e** podľa spoluhláskových kmeňov a len v gen. pl. majú **-ium** podľa *i*-kmeňov.

Spoluhláskové kmene

24.

Maskulína a feminína

Vzor: *victor*, *victōris*, *m. víťaz*

	sg.		pl.
nom.	<i>victor</i>	vítaz	<i>victōr-ēs</i> víťazi
gen.	<i>victōr-is</i>	vítaza	<i>victōr-um</i> víťazov
dat.	<i>victōr-i</i>	vítazovi	<i>victōr-ibus</i> víťazom

ak.	<i>victor-em</i>	vítaza	<i>victōr-ēs</i>	vítazov
vok.	<i>victor!</i>	vítaz!	<i>victōr-ēs!</i>	vítazi!
abl.	<i>victōr-e</i>	(o víťazovi), vítazom	<i>victōr-ibus</i>	(o víťazoch), vítazmi

Podľa vzoru *victor* sa skloňujú substantíva:

1. zakončené v	nom. sg.	na	-ō	-or, -ōs	-er, -is
	gen. sg.		-ōnis, -inis	-ōris	-eris, -ris

-l
-lis a sú zväčša maskulína, napr.: *homō, hominis* človek, *color,*

colōris farba, *flōs, flōris* kvet, *pater, patris* otec, *cinis, cineris* prach, *sōl, sōlis* slnko; niektoré sú podľa prirodzeného rodu feminína, napr.: *māter, mātis* matka, *soror, sorōris* sestra;

2. zakončené v	nom. sg.	na	-dō	-gō	-iō
	gen. sg.		-dinis	-ginis	-iōnis

a sú spravidla feminína, napr.: *fortitūdō, dinis* smelosť, *orīgō, ginis* pôvod, *regiō, ōnis* krajina; výnimku tvorí *ōrdō, dinis m.* poriadok;

3. zakončené v	nom. sg.	na	-s	-x
	gen. sg.		-pis, -bis, -tis, -dis	-cis, -gis

a sú zväčša feminína, napr.: *trabs, trabis* trám, *vēritās, ātis* pravda, *lēx, lēgis* zákon, *lūx, lūcis* svetlo; výnimku tvoria mená mužských bytostí ako *mīlēs, mīlitis* vojak a iné.

Podľa spoluhláskových kmeňov sa skloňujú aj pôvodné *u*-kmene: *sūs, suis*, *f.* sviňa, má v dat. a abl. pl. *sūbus*, a *grūs, gruis*, *f.* jastrab.

25.

Neutrá

Vzor: *corpus, corporis, n.* telo

	sg.		pl.
nom.	<i>corpus</i>	telo	<i>corpor-a</i> telá
gen.	<i>corpor-is</i>	tela	<i>corpor-um</i> tiel
dat.	<i>corpor-ī</i>	telu	<i>corpor-ibus</i> telám
ak.	<i>corpus</i>	telo	<i>corpor-a</i> telá
vok.	<i>corpus!</i>	telo!	<i>corpor-a!</i> telá!
abl.	<i>corpor-ē</i>	(o tele), telom	<i>corpor-ibus</i> (o telách), telami

Podľa vzoru *corpus* sa skloňujú substantíva zakončené v $\frac{\text{nom. sg.}}{\text{gen. sg.}}$

na $\frac{-\text{men}}{-\text{minis}}$, $\frac{-\text{ur}}{-\text{oris, -uris}}$, $\frac{-\text{us}}{-\text{oris, -eris}}$, $\frac{-\text{ūs}}{-\text{ūris}}$ a sú neutrá,

napr.: *nōmen*, *minis* meno, *genus*, *eris* rod, *robur*, *oris* sila, *fulgur*, *uris* blesk, *iūs*, *iūris* právo; taktiež niektoré iné: *caput*, *capitis* hlava, *iter*, *itineris* cesta, *poход*, *lāc*, *lactis* mlieko, *cor*, *cordis* srdce, *mel*, *mellis* med, *os*, *ōris* ústa, *os*, *ossis* (gen. pl. *ossium*) kosť atď.

Samohláskové i-kmene

26.

Maskulína a feminína

Vzor: *cīvis*, *cīvis*, *m.* občan
pars, *partis*, *f.* časť, čiastka

	sg.		pl.
nom.	<i>cīv-is</i>	<i>pars</i>	<i>cīv-ēs</i> <i>part-ēs</i>
gen.	<i>cīv-is</i>	<i>part-is</i>	<i>cīv-i-um</i> <i>part-i-um</i>
dat.	<i>cīv-ī</i>	<i>part-ī</i>	<i>cīv-ibus</i> <i>part-ibus</i>
ak.	<i>cīv-em</i>	<i>part-em</i>	<i>cīv-ēs</i> <i>part-ēs</i>
vok.	<i>cīv-is!</i>	<i>pars!</i>	<i>cīv-ēs!</i> <i>part-ēs!</i>
abl.	<i>cīv-e</i>	<i>part-e</i>	<i>cīv-ibus</i> <i>part-ibus</i>

Podľa vzoru *cīvis* sa skloňujú substantíva III. deklinácie zakončené v $\frac{\text{nom. sg.}}{\text{gen. sg.}}$ na $\frac{-\text{is, -ēs}}{-\text{is}}$ a sú zväčša feminína, napr.: *avis*, *is*, *f.*

vták, *ovis*, *ovis* ovca, *auris*, *is* ucho atď. Maskulína sú jednak mená prirodzeného rodu, ako *hostis*, *is* nepriateľ, *anguis*, *is* had, *canis*, *is* pes, ale aj gramatického rodu, napr.: *collis*, *is* pahorok, *mēnsis*, *is* mesiac (kalendárny) a iné.

Tieto substantíva majú v nom. sg. a v gen. sg. rovnaký počet slabík na rozdiel od ostatných substantív III. deklinácie, ktoré majú vždy v gen. sg. o jednu slabiku viacej ako v nom. sg. (napr. *victor*, *victōris*). Preto sa volajú rovnoslabičné (*parisyllaba*).

Podľa vzoru *pars* sa skloňujú substantíva III. deklinácie zväčša ženského rodu, ktorých základ sa končí na dve alebo viac spoluhlások:

pars, *part-is* časť, *ars*, *art-is* umenie, *urbs*, *urb-is* mesto atď. Sú to pôvodné *i*-kmene, pri ktorých kmeňové *-i* v nom. sg. vypadlo: *pars* z pôvodného nom. sg. *partis*, *urbs* z pôvodného *urbis* atď. Preto sa vlastne skloňujú s výnimkou gen. pl. podľa spoluhláskových kmeňov.

27.

Neutrá

Vzor: *mare*, *maris*, *n.* more

		sg.		pl.
nom.	<i>mar-e</i>	more	<i>mar-ia</i>	moria
gen.	<i>mar-is</i>	mora	<i>mar-ium</i>	morí
dat.	<i>mar-ī</i>	moru	<i>mar-ibus</i>	moriam
ak.	<i>mar-e</i>	more	<i>mar-ia</i>	moria
vok.	<i>mar-e!</i>	more!	<i>mar-ia!</i>	moria!
abl.	<i>mar-ī</i>	(o mori), morom	<i>mar-ibus</i>	(o moriach), morami

Podľa vzoru *mare* sa skloňujú neutrá zakončené v

nom. sg.	na	<i>-e</i>	<i>-al</i>	<i>-ar</i>	a majú v abl. sg. <i>ī</i> , v nom., ak.
gen. sg.		<i>-is</i>	<i>-ālis</i>	<i>-āris</i>	

a vok. pl. *-ia* a v gen. pl. *-ium*, napr. *animal*, *ālis* (*animālī*, *animālia*, *animālium*) živočích, *calcar*, *āris* (*calcārī*, *calcāria*, *calcārium*) ostroha atď.

Neutrá na *-ar*, gen. *-āris* (s krátkym *-a*) majú však v abl. sg. *-e* a v nom., ak. a vok. pl. *-a*: *nectar*, *āris* nektár (nápoj bohov), abl. sg. *nectare*, nom. pl. *nectara*; *iubar*, *āris* žiara, abl. sg. *iubare*, nom. pl. *iubara*.

28.

Poznámky k jednotlivým pádom substantív

III. deklinácie

1. V ak. sg. majú *-im* (nie *-em*):

a) rovnoslabičné mená miest a riek zakončené v nom. sg. na *-is*:

Neapolis, *is*, *f.* Neapol — *Neapolim*

Albis, *is*, *m.* Labe — *Albim*

Tiberis, *is*, *m.* Tiber — *Tiberim*

ale aj *Liger*, *eris*, *m.* (dnes Loire) — *Ligerim*

Arar, *aris*, *m.* (dnes Saône) — *Ararim*

b) vždy tieto tri slová: *vīs* sila — *vīm* (pozri § 33,2)

sītis, *is*, *f.* smäd — *sitīm*

tussis, *is*, *f.* kašeľ — *tussim*

c) obyčajne tiež: *febris*, *is*, *f.* horúčka — *febrim* (ale
aj *febrem*)

puppis, *is*, *f.* zadná časť lode — *puppim* (aj

<i>secūris, is, f. sekera</i>	<i>puppem)</i> — <i>secūrim</i> (aj <i>secūrem</i>)
<i>turris, is, f. veža</i>	— <i>turrim</i> (aj <i>turrem</i>).

2. V abl. sg. majú -ī:

- a) slová, ktoré majú v ak. sg. -im; teda *Neapolī, Tiberī, vī, sitī, tussī*; častejšie -ī ako -e majú: *febris, turris a puppis*, rovnako správne je -ī a -e v: *imber, bris, m. dážď*
cīvis, is, m. občan
nāvis, is, f. loď
ignīs, is, m. oheň.

Slovo *ignīs* má vždy -ī v abl. sg. v spojeniach *ferrō ignīque vastāre* pustošiť ohňom a mečom a v *aquā et ignī interdicere alicui* vypovedať niekoho z krajiny, dať do kľatby;

- b) neutrá na -e, -al, -ar (s výnimkou substantív v gen. sg. na -āris): *marī* (od *mare*), *animālī* (od *animal*), *calcārī* (od *calcar*).

3. V nom., ak. a vok. pl. majú len tie neutrá koncovku -ia, ktoré majú v abl. sg. -ī: *maria, animālia, calcāria*, ale *iubāra*.

4. V gen. pl. majú -ium:

- a) neutrá na -e, -al, -ar:

<i>mare, maris, n. more</i>	— <i>marium</i>
<i>animal, ālis, n. živočích</i>	— <i>animālium</i>
<i>calcar, āris, n. ostroha</i>	— <i>calcārium</i>

- b) rovnoslabičné substantíva (*parisyllaba*) na -is a -ēs:

<i>avis, avis, f. vták</i>	— <i>avium</i>
<i>nūbēs, nūbis, f. mrak</i>	— <i>nūbium</i>
<i>cīvis, cīvis, m. občan</i>	— <i>cīvium</i>

- ale: *canīs, canīs, m. pes*

<i>iūvenīs, iūvenīs, m. mládenec</i>	— <i>canum</i>
<i>struēs, struis, f. hromada</i>	— <i>iūvenum</i>
<i>vātēs, vātīs, m. veštec</i>	— <i>struum</i>
<i>ambāgēs, f. (pomn.) okľuka,</i>	— <i>vātum</i>

vytáčky

<i>apis, apis, f. včela</i>	— <i>ambāgum</i>
<i>mēnsīs, mēnsīs, m. mesiac</i>	— <i>apum</i> (aj <i>apium</i>)
<i>pānīs, pānīs, m. chlieb</i>	— <i>mēsum</i> (aj <i>mēnsium</i>)
<i>sēdēs, sēdis, f. sídlo</i>	— <i>pānum</i> (aj <i>pānium</i>)
<i>volucris, volucris, m., f. vták</i>	— <i>sēdum</i> (aj <i>sēdium</i>)
	— <i>volucrum</i> (aj <i>volucrium</i>)

- c) substantíva so sigmatickým nominatívom (t. j. zakončeným na -s), ktorých kmeň je zakončený dvoma alebo viacerými spoluhláskami:
<i>ars, artis, f.</i> umenie	— <i>artium</i>
<i>arx, arcis, f.</i> hrad	— <i>arcium</i>
<i>gēns, gentis, f.</i> kmeň	— <i>gentium</i>
<i>urbs, urbis, f.</i> mesto	— <i>urbium</i>
<i>serpēns, serpentis, m.</i> had	— <i>serpentium</i>
<i>as, assis, m.</i> as	— <i>assium</i>
<i>os, ossis, n.</i> kosť	— <i>ossium</i>
- ale: *parēns, parentis, m.* rodič — *parentum*
- d) rovnoslabičné s nesigmatickým nominatívom:
<i>imber, imbris, m.</i> dážď	— <i>imbrium</i>
<i>linter, lintris, f.</i> čln	— <i>lintrium</i>
<i>uter, utris, m.</i> mech	— <i>utrium</i>
<i>venter, ventris, m.</i> brucho	— <i>ventrium</i>
- ale: *pater, patris, m.* otec — *patrum*
<i>māter, mātris, f.</i> matka	— <i>mātrum</i>
<i>frāter, frātris, m.</i> brat	— <i>frātrum</i>
<i>accipiter, accipitris, m.</i> jastrab	— <i>accipitrum</i>
- e) rozličné:
<i>faucēs, f.</i> (pomn.) hrdlo	— <i>faucium</i>
<i>līs, litis, f.</i> spor	— <i>litium</i>
<i>mās, maris, m.</i> samec	— <i>marium</i>
<i>mūs, mūris, m.</i> myš	— <i>mūrium</i>
- f) mená národov zakončené na -ās (gen. -ātis) a na -īs (gen. -ītis):
<i>Arpīnās, ātis, m.</i> Arpiňan	— <i>Arpinātium</i>
<i>Quirīs, ītis, m.</i> Riman	— <i>Quirītium</i>
<i>Samnīs, ītis, m.</i> Sammit	— <i>Samnītium</i>
- taktiež *penātēs* (pomn.) penáti — *penātium*
<i>optimātēs</i> (pomn.) šľachtici	— <i>optimātium</i>

Pôvodný nominatív týchto mien bol: *Arpinātis, Samnītis* atď.

Ostatné mená na -ās, gen. -ātis majú častejšie v gen. pl. -um ako -ium, napr. *cīvitātum* (od *cīvītās, ātis, f.* obec) ako *cīvitātium*.

5. V predklasickom a klasickom období máva akuzatív pl. tých substantív, ktoré majú v gen. pl. koncovku -ium, niekedy koncovku -īs, napr.:

partīs (namiesto *partēs*) od *pars, partis, f.* časť
cīvīs (namiesto *cīvēs*) od *cīvis, cīvis, m.* občan
pontīs (namiesto *pontēs*) od *pōns, pontis, m.* most
gentīs (namiesto *gentēs*) od *gēns, gentis, f.* kmeň.

Nepravidelné tvary majú tieto substantíva III. deklinácie: *bōs, bovis*, *m. vól, f. krava*; má pl.: *bovēs, boum, būbus* (zriedka *bōbus*)
carō, carnis, f. mäso, gen. pl. *carnium*
femur, femoris alebo *feminis, n. stehno*
iecur, iecoris alebo *iecineris (iecinoris), n. pečeň*
iter, itineris, n. cesta
Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iuppiter, Iove (najvyšší rímsky boh)
nix, nivis, f. sneh, gen. pl. *nivium*
pollis, pollinis, m. (tiež pollen, inis, n.) jemná múka
sanguis, sanguinis, m. krv
senex, senis, m. starec, gen. pl. *senum*
supellēx, supellēctilis, f. nábytok, abl. sg. *-ī*, alebo *-e*.

Zvyšky lokálu III. dekl. máme pri niektorých menách miest, ako *Carthāgin-i* v Kartágu, *Tibur-i* v Tibure a taktiež *rur-i* (od *rūs, rūris, n. vidiek*) na vidieku. Keď koncové *i* prešlo v *e*, stotožnil sa lokál III. dekl. s abl. sg.: *Carthāgine* v Kartágu.

29.

IV. deklinácia

(*Dēclīnātiō quarta*)

Samohláskové u-kmene

Maskulína a feminína

Vzor: *frūctus, frūctūs, m. plod*

	sg.			pl.
nom.	<i>frūct-us</i>	plod	<i>frūct-ūs</i>	plody
gen.	<i>frūct-ūs</i>	ploda	<i>frūct-uum</i>	plodov
dat.	<i>frūct-uī</i>	plodu	<i>frūct-ibus</i>	plodom
ak.	<i>frūct-um</i>	plod	<i>frūct-ūs</i>	plody
vok.	<i>frūct-us!</i>	plod!	<i>frūct-ūs!</i>	plody!
abl.	<i>frūct-ū</i>	(o plode), plodom	<i>frūct-ibus</i>	(o plodoch), plodmi

Neutrá

Vzor: *cornū, cornūs, n. roh*

	sg.			pl.
nom.	<i>corn-ū</i>	roh	<i>corn-ua</i>	rohy
gen.	<i>corn-ūs</i>	rohu	<i>corn-uum</i>	rohov
dat.	<i>corn-ū</i>	rohu	<i>corn-ibus</i>	rohom
ak.	<i>corn-ū</i>	roh	<i>corn-ua</i>	rohy
vok.	<i>corn-ū!</i>	roh!	<i>corn-ua!</i>	rohy!
abl.	<i>corn-ū</i>	(o rohu), rohom	<i>corn-ibus</i>	(o rohoch), rohmi